

PIOTR PASCHALIS

Kierunki badań leśnych oraz rozwoju leśnictwa rekomendowane przez 10. Światowy Kongres Leśny

The Directions of Forest Research and Forestry Development as Recommended by the 10th World Forestry Congress

Wstęp

Dziesiąty Światowy Kongres Leśny odbył się między 17 a 26 września 1991 roku w Paryżu, gromadząc ponad 2500 uczestników ze 136 krajów. Głównym hasłem Kongresu było: Lasy dziedzictwem dla przyszłości. Kongres ten w oczywisty sposób obejmował i podsumowywał dorobek poprzednich kongresów leśnych: w Dżakarcie (1978), którego głównym hasłem było "Lasy dla ludzi", w Meksyku (1985) – "Zasoby leśne w zintegrowanym rozwoju społeczeństw" oraz międzynarodową konferencję "SILVA" (1986) zakończoną deklaracją o drzewach i lasach.

Z wymienionych względów tematyka poruszanych zagadnień była bardzo szeroka, często z powierzchownym stawianiem problemów leśnych i wyraźnymi akcentami instrumentalnego traktowania lasów i leśnictwa w polityce światowej. Szczególny nacisk położono na ocenę stanu i perspektywy lasów tropikalnych w powiązaniu z poziomem społecznym, kulturalnym i gospodarczym państw leżących w strefie tropikalnej.

W tym szkicu postanowiono przedstawić ważniejsze, zdaniem autora, konkluzje i rekomendacje dotyczące kierunków badań leśnych oraz rozwoju leśnictwa, a wynikające z sesji naukowych, spotkań i dyskusji technicznych oraz przeglądu materiałów kongresowych. Zgrupowano je w sześciu rozdziałach zgodnie z sugestiami komitetu redakcyjnego materiałów kongresowych.

Kierunki badań leśnych oraz rozwój leśnictwa

Rozdział I. Lasy chronionym dziedzictwem

Znaczna część nadesłanych materiałów i wygłoszonych referatów dotyczyła w zasadzie trzech grup tematycznych związanych z ochroną gleby i zasobów wodnych, wzajemnych powiązań: las a klimat oraz prób określenia pozaprodukcyjnych funkcji lasu w wymiarze ekonomicznym.

Głównymi kierunkami badań, które powinny być kontynuowane lub podjęte po raz pierwszy przez niektóre kraje, jest określanie relacji pomiędzy oddziaływaniem lasów na klimat, ochronę gleby i zasobów wodnych z wykorzystaniem przede wszystkim technik modelowania. Badania te powinny być prowadzone w lasach tropikalnych, a koniecznością jest budowanie dużych, interdyscyplinarnych zespołów badawczych mogących pokryć zasięgiem swych obserwacji znaczne obszary leśne. Rozwijane powinny być nowe kierunki badań w fizjologii roślin drzewiastych, ich mechanizmów adaptacyjnych oraz szeroko pojętej ekologii lasu. Powinno się również zwrócić większą uwagę na prowadzenie przez leśników stałej informacji i dyskusji ze społeczeństwem, bowiem wiążą one ogromne nadzieje z lasami. Nadzieje te muszą być uwzględnione przy podejmowaniu decyzji, a bardzo często brak jest naukowych podstaw do wartościowania różnych funkcji lasu.

Rozwiązywanie niektórych problemów w praktyce, np. ograniczenie emisji przemysłowych, może być rozpatrywane jedynie w skali globalnej, podobnie zresztą jak i budowa światowego systemu badań hydrologicznych.

Rozdział II. Ochrona leśnego dziedzictwa

Wyraźnie zaznaczono podział na ochronę lasu przed czynnikami biotycznymi i abiotycznymi, przy czym redukcję zanieczyszczeń przemysłowych – najpoważniejszego wroga lasów – uznano za sprawę priorytetową. Znacznie powinny być przyspieszone badania nad fizjologiczną i ekologiczną selektywnością środków chemicznych ze względu na brak, w większości przypadków, selektywnych metod biologicznych. Badaniem powinny być objęte także zasady obrotu produktami leśnymi, ze względu na ryzyko wprowadzenia do zdrowych stref geograficznych organizmów mogących wywołać znaczne szkody. Ustanowienie zasad kontroli phytosanitarnej jest tu koniecznością. Konieczne jest także prowadzenie badań socjo-ekonomicznych mających za zadanie wyjaśnianie przyczyn umyślnego podpalania lasów. Specjalnie wywoływane pożary leśne są najczęściej notowanymi przypadkami pożarów leśnych, szczególnie częstymi w krajach śródziemnomorskich w Europie oraz w biednej części Afryki, Azji i obu Ameryk.

Regionalne projekty dotyczące konserwacji "in situ" leśnych zasobów genetycznych muszą być wzbogacane nowymi projektami "ex situ" i koordynowane na całych rozległych przestrzeniach. Rzeczywista ochrona unikalnych leśnych ekosystemów musi być podparta głębokimi badaniami naukowymi nad zasobami genetycznymi gatunków rodzimych i introdukowanych, obejmujących całą różnorodność biologiczną.

Rozdział III. Lasy a rozwój państwa

W nadesłanych artykułach szczególny nacisk został położony na brak opracowań naukowych dotyczących propozycji zintegrowanego zarządzania terenami leśnymi, rolnymi, pastwiskowymi i pozostałymi, szczególnie w strefie tropikalnej. Odnosi się to zarówno do niedostatków legislacyjnych prawa jak i konkretnych, praktycznych operacji leśnych np. w odnowieniu czy użytkowaniu lasu. Do podstawowych problemów badawczych zaliczono: selekcję najlepiej przystosowanych gatunków do wymagań siedliskowych, określenie długości cyklu produkcyjnego, plantacyjną hodowlę drzew, stosowanie technik agroleśnictwa i planowanie w krótkich i długich horyzontach czasowych.

Nauka i praktyka leśne muszą również rozstrzygnąć w najbliższej przyszłości wiele problemów prawnych, akceptowanych przez miejscowe społeczeństwa, a dotyczących praw własności i rozdziału przychodów wynikających ze zmiany rodzaju użytkowania ziemi (np. przy zalesieniach i wylesieniach).

Bardzo ważnym zagadnieniem – często międzynarodowym – są tu regulacje prawne związane z zarządzaniem terenami wododziałów, ruchomych piasków czy bagien. W rozdziale tym pomieszczono też prace dotyczące kulturalnych i krajobrazowych funkcji spełnianych przez drzewa i lasy. Najtrafniej syntezę tych prac przedstawia stwierdzenie J. Westobe'go: *Leśnictwo nie jest prostym pytaniem o drzewa, jest to przede wszystkim pytanie kierowane do ludzkości.*

Rozdział IV. Zarządzanie leśnym dziedzictwem

Zdecydowana większość autorów artykułów i doniesień naukowych zwracała uwagę na konieczność rozwijania nowych metod badawczych i technik pomiarowych umożliwiających zebranie i dalsze przetwarzanie materiałów charakteryzujących ekosystemy leśne. Odnosi się to szczególnie do opracowywania nowych programów komputerowych używanych w geograficznym systemie informacyjnym, a także do wykorzystania praktycznych możliwości ich zastosowania w zarządzaniu lasami.

Również istniejące systemy zarządzania lasami powinny ewoluować w kierunku bardziej elastycznego reagowania na zmiany zachodzące w ekosystemach leśnych. Absolutną koniecznością jest podjęcie badań nad opracowaniem zwartego systemu zarządzania lasami tropikalnymi, w większości pozostającymi bez założeń racjonalnego kierowania gospodarką leśną.

Możliwość powiększenia areału plantacji drzew leśnych w skali globalnej jest koniecznością, jednakże rozwiązań należy spodziewać się przede wszystkim ze strony nauki, bowiem sukces zależy od głębokiego poznania wielu zjawisk przyrodniczych, a nie wyłącznie od wielkości poniesionych nakładów na założenie plantacji. Zadaniem badań naukowych w tym zakresie jest znalezienie odpowiedzi na pytanie związane z docelową ideą plantacji drzew leśnych: w jaki sposób powinna nastąpić ich transformacja w las?

W części tej także poruszane były kwestie związane z różnymi systemami zarządzania zwierzyną. Badania naukowe powinny być ukierunkowane na określenie wzajemnych relacji pomiędzy lokalnymi społeczeństwami, a gospodarką łowiecką prowadzoną na

ich terenie, gdyż rozwiązanie tego zagadnienia przybliży opracowanie skutecznych zasad racjonalnej gospodarki łowieckiej.

Rozdział V. Lasy, ekonomiczne dziedzictwo

Rozpoznanie bazy surowca drzewnego oraz użytków nieдрzewnych na świecie jest nadal daleko niewystarczające aby móc tę bazę w pełni i racjonalnie wykorzystywać. Prace badawcze muszą być podjęte także nad właściwym zabezpieczeniem surowca drzewnego oraz półproduktów i gotowych wyrobów z drewna i materiałów drewnopochodnych. Do tej pory bardzo mało wiemy o roślinach, które były w powszechnym użyciu przez człowieka kilkaset, a nawet kilka tysięcy lat temu, a które obecnie nie są wykorzystywane. Chodzi tutaj nie tylko o rośliny lecznicze, ale także o rośliny mogące być cennym materiałem dla genetyki w hodowli i nasiennictwie. Dotyczy to również konieczności prowadzenia badań fauny leśnej, a szczególnie mało poznanej – fauny lasów tropikalnych.

Szczególne znaczenia nabierają badania nad określeniem jakości technicznej surowca drzewnego i jego oceny rynkowej. Otwiera się tu nowy kierunek badań – określenie wartości surowca drzewnego, która uwzględnia jego znaczenie środowiskowe. Ten kierunek dociekań powiązany jest z poszukiwaniami najlepszych metod wielokrotnego użytkowania materiałów wyprodukowanych z drewna i materiałów drewnopochodnych.

Istniejące normy międzynarodowe dotyczące klasyfikacji drewna okrągłego, szczególnie tropikalnego, ograniczone są do bardzo niewielkiej liczby gatunków drzew potencjalnie możliwych do pełnego, wysokowartościowego przerobu. Wynika to z nieznaności podstawowych charakterystyk właściwości poszczególnych gatunków drewna, metod i technologii ich przerobu i wykorzystania.

Nie są także prowadzone w dostatecznym zakresie badania rynku drzewnego na świecie. Zanika obrót drewnem okrągłym, a zwiększa się handel produktami drzewnymi i półproduktami. Nieznajomość zasad i prawideł obowiązujących w międzynarodowym obrocie drewnem prowadzi do znacznych strat i marnotrawstwa. Ważnym elementem jest także rzetelna informacja o rynku drzewnym oraz wynikających z tego konsekwencjach dla leśnictwa. Przykładem tu jest propagowany przez "zielonych" bojkot drewna tropikalnego, prowadzący do dalszego wyniszczania lasów tropikalnych.

Rozdział VI. Instytucje i polityka leśna

Brak jest do tej pory systemowych rozwiązań dla globalnych planów użytkowania gruntów w wielu krajach świata w długoterminowych okresach użytkowania. Uniemożliwia to prowadzenie racjonalnej polityki leśnej i planowania leśnego. Konieczne jest podjęcie badań w tym zakresie i stworzenie zasad funkcjonowania administracji leśnej. Naturalną, obserwowaną w wielu krajach inercja środowiska leśnego w stosunku do gwałtownie dokonujących się zmian, również w środowisku leśnym, jest często spowodowana brakiem dostatecznych podstaw naukowych do podjęcia decyzji. Prowadzenie prawidłowej polityki leśnej przez instytucje do tego powołane związane jest z szeroko rozumianą edukacją leśną na każdym poziomie nauczania. Znane i sprawdzone systemy i programy nauczania muszą być stale weryfikowane i modernizowane. Jest to proces ciągły i wymagający stałej obserwacji zarówno naukowej jak i praktycznej. Obserwacja

systemu szkoleń i nauczania leśnictwa w całym zakresie nauczania musi prowadzić do wyważonych relacji liczbowych między grupami ludzi mających odpowiedni, różny stopień wykształcenia, przy zachowaniu jego spójności. Bardzo silnie zostało podkreślone w nadesłanych materiałach, a także podczas wystąpień kongresowych, błędne faworyzowanie niektórych kierunków badań, jak efekt cieplarniany, kosztem innych, nie mniej ważnych.

Koniecznością jest powołanie rzeczywistych, międzynarodowych zespołów badawczych, które współpracując ze sobą mogą skutecznie podjąć się naukowego i praktycznego rozwiązania wielu problemów, np. opracowania zasad i sposobów wprowadzenia małej mechanizacji operacji leśnych, przerobu drewna, technik odnowienia lasu, łowiectwa itd.

Z przedstawionego szkicu wynika, że nie wszystkie pola nauki leśnej zyskały odpowiednią rangę na 10. Światowym Kongresie Leśnym. Nie wynika to z zamierzonych działań, ani też Kongres nie rościł sobie prawa do poruszenia wszystkich, ważnych kwestii związanych z leśnictwem. Wydaje się jednak, że wyraźne przesunięcie zainteresowań leśników z krajów rozwiniętych sprawami leśnictwa tropikalnego nie jest przypadkowe, a już na pewno nie jest spowodowane "modą na lasy tropikalne".

Z Katedry Użytkowania Lasu i Inżynierii Leśnej, SGGW

Literatura

1. Conclusions and recommendations of the Congress 1991. 10 Congres Forestier Mondial. Paris.
2. The Paris declaration. 1991. 10 Congres Forestier Mondial. Paris.
3. Proceedings. 1991. 10 Congres Forestier Mondial, Tom 1–8. Paris.

Summary

Materials, technical discussions and meetings that took place during the 10th World Forestry Congress held in Paris allow one to defining directions in forestry research and to prognosing future development of the World forestry. A synthesis of the materials is presented in six chapters: Forests – a Protected Heritage; Protection of the Forest Heritage; Forests and State Development; The Management of Forest Heritage; Forests – an Economic Heritage; Institutions and Forest Policy.